

1

Definitie 'vrije markt':

"De vrije markt is het wereldwijde systeem waarin ondernemingen en privé-personen goederen en diensten kunnen ontwikkelen en aanbieden aan elkaar. Daarbij kunnen ze vrije keuzes maken en beschikken zij over productiemiddelen, koopkracht en rationaliteit zodat zij tot onderlinge transacties kunnen komen, waarbij de prijs primair wordt bepaald door de verhouding van vraag en aanbod." (Verbrugge e.a. 2019, blz. 31)

Hierna zal 'neoliberalisme' gebruikt worden om die visie op de vrije markt aan te duiden waar géén sturing van overheid is gewenst. Het objectivisme valt daaronder.

Maieutiek_Rand_2026-2

2

2

Is Rand een Amerikaans verhaal waar wij in Europa ons terecht weinig in verdiept hebben?

- Monbiot heeft het boek *Uit de puinhopen* geschreven. (2017) Hij haalt aan dat Rand één van de mensen is van wie de groteske doctrines aannemelijk lijken omdat ze zijn ingebed in een overtuigend verhaal.
- In 1938 werd 'neoliberalisme' als term door Hayek en von Mises geïkt. Zij vonden Roosevelt's *New Deal* (1932) net zo erg voor de toekomst van de mensheid als nazisme en communisme. (M. blz. 36) Zij richtten een stichting op om hun neoliberale idealen te verbreiden, maar het werd pas groot in de 70-iger jaren. Thatcher omhelsde het in 1975 openlijk. (M. Blz 38)
- Monbiot beschrijft hoe de verhalen van het neoliberalisme en het libertaire denken daarna ruimte kregen in Europa.

Maieutiek_Rand_2026-2

3

3

Achterhuis en de utopie van de vrije markt

- Achterhuis geeft aan dat het hem zelf verbaast hoe lang het duurde voor hij zag dat ook de vrijemarkt ideologie kan verworden tot een utopie.
- Hayek een andere vader van het neoliberalisme was daar echter niet verholen over: 'Wij moeten in staat zijn een nieuw liberaal programma te formuleren dat een beroep doet op de verbeelding. [...] Wat ons ontbreekt is een *liberale utopie* [...] die niet al te direct gericht is op de praktijk en die zich niet beperkt tot wat vandaag de dag politiek haalbaar wordt geacht.' (A.34)

Maieutiek_Rand_2026-2

4

4

Probleem om kritiek te kunnen leveren op neoliberalisme als utopie

“De eerste is dat we, als gevolg van de anonimiteit van het neoliberalisme, tot voor kort niet eens in staat waren om te onderkennen dat deze leer een samenhangend gedachtestelsel vormt, laat staan dat ook maar iemand in de gaten had dat het hier om een ideologie gaat die verantwoordelijk is voor een groot deel van de crises waarmee we de afgelopen jaren geconfronteerd zijn. In plaats daarvan hebben we het neoliberalisme, net als andere allesdoordringende systemen, gezien als niet meer dan de natuurlijke orde - het 'zo is het nou eenmaal'.” (M. 44)

“De tweede reden voor de opmerkelijk lange levensduur van het neoliberalisme is het ontbreken van verhalen die een tegenwicht kunnen bieden. (...)Maar toen het neoliberalisme in 2008 uit elkaar viel, leken de politieke partijen in te stemmen met Margaret Thatchers beroemde uitspraak: er was inderdaad geen alternatief.” (M. 45)

Maieutiek_Rand_2026-2

5

5

Op voorhand

- Het gaat hier niet over welk economisch systeem het beste is,
- Het gaat hier niet om links versus rechts,
- Het gaat om het onderkennen van utopische componenten en wat maakt dat mensen daar gevoelig voor zijn,
- Het gaat om het ontmaskeren van utopische elementen als bestrijding van gedachteloosheid.

Maieutiek_Rand_2026-2

6

6

Greenspan en Rand (15-21)

- Greenspan zegt dat het idee van Rand klopt, maar dat de uitvoering verkeerd was door de zwakte van de mens.
- Maar Rand zelf noemt het 'de utopie van de begeerte'. ('greed')
- Denk aan de film **Wall Street** (1987): De hoofdpersoon Gordon Gekko zegt daar "*Greed, for lack of a better word, is good.*" .

Maieutiek_Rand_2026-2

7

7

Objectivisme de kenmerken:

- Metafysica = natuur → Feiten zijn feiten
- Epistemologie = verstand → Strikte logica
- Ethiek = egoïsme → Iedereen doet alles alleen uit eigenbelang. Iedereen is zijn eigen doel.
- Systeem = Laissez faire kapitalisme → De vrije markt gescheiden van de overheid

Maieutiek_Rand_2026-2

8

8

Wat definities voor de helderheid

Moraal = *het geheel van opvattingen, beslissingen en handelingen waarmee mensen uitdrukken wat zij goed of behoorlijk vinden.*

Ethiek = *de systematische reflectie op de moraal.*
Ze is:

Descriptief = beschrijvend, of
Prescriptief = voorschrijvend.

Waarden = de achtergrond of ideeën van waaruit mensen iets goed of slecht vinden.

Normen = regels waarin de waarden min of meer concreet uitgedrukt worden.

Maieutiek_Rand_2026-2

9

9

Wat is een utopie?

Het woord Utopie komt van Thomas More. De eerste druk verscheen in 1516 in Leuven.

More is filosoof, jurist, staatsman en humanist. Hij was staatsman en devoot katholiek. Met Hendrik VIII was hij betrokken bij het vervolgen van protestanten. Vanwege zijn verzet tegen koning die zich losmaakte van de katholieke kerk werd hij op 6 juli 1535 zelf geëxecuteerd.

Hij schreef over het goede (eu- topos) nergens bestaande(ou- topos) land waar alles zoveel beter ging dan in het heftig strijdende Engeland van zijn tijd.

Maieutiek_Rand_2026-2

10

10

Utopie als realiseerbaar ideaal

Grote problemen ontstaan niet als de utopie in *nergenshuizen* blijft.

Het probleem ontstaat wanneer mensen wegens succes van het menselijk ingrijpen in de natuur gaan geloven dat de wereld maakbaar is en kan veranderen richting een ideaal.

In *De erfenis van de utopie* bestudeerde Achterhuis de technische utopie en de sociale utopie (41) en hij verwijt zichzelf nu dat hij Rand niet op waarde heeft geschat.

Maieutiek_Rand_2026-2

11

11

Kritiek op de Utopie gevoeligheid van denkers

In de tekst van Achterhuis in de Gids wordt duidelijk hoezeer existentialisme, communisme en in bredere zin progressief Nederland zich hebben laten inpakken in utopische vergezichten.

Sartre en de Beauvoir, Nauta en Wim Wertheim en Achterhuis zelf.

De kritiek van Bolkestein is hierbij interessant omdat deze de vrije markt als objectieve oplossing ziet tegenover het ideologisch geweld van socialistische en communistische utopieën.

Maieutiek_Rand_2026-2

12

12

Utopie als te realiseren ideaal

Achterhuis schrijft in Utopie (2006) dat uit allerlei dingen af te leiden is dat More Utopia niet als realiseerbaar ideaal bedacht heeft.

Maar al in 1533 richt Vasco de Quiroga twee dorpen in Mexico in als Utopische plekken. (hij was niet de minste hij werd bisschop van Mexico.) Hoe het met zijn experimenten afliep is onbekend.

Maieutiek_Rand_2026-2

13

13

Familie van Utopieën

- Thomas More is de uitvinder van de soort tekst waar we het over hebben. Maar er worden daarna, terugkijkend ook eerdere utopieën ontdekt;
- Achterhuis vindt Plato's staat een utopie en ook het beloofde land van Kanaän uit de bijbel. Daarna zijn er moderne utopieën zoals het vrije Amerika en de communistische heilstaat. (zie ook Achterhuis Utopie blz. 24 t/m 64)

Maieutiek_Rand_2026-2

14

14